

чи радянський досвід, піти на нове коло самозаперечення і, як не прикро, самоповторення. Змінилися теорії, але не пом'якшилися звички, Україна не ввійшла у сім'ю цивілізованих націй доти, доки цей циклічний і за-циклований досвід (радянський) знову перебудувати життя на підставі теорії, знову шукати ворога і боротися з ним – не заміниться пошуком підстав розвитку у власній культурі [7, 41-43].

Література: 1. Alexander G. Sociological Theory. Hutchinson, 1987. 2. Див.: Apter D. The Politics of Modernization. Chicago; L., 1965. 3. Див.: Etzioni A. The moral dimension: toward a new economics. N.Y., 1988. – 579 P. 4. Див.: Inkeles A., Smith D. Becoming modern. Individual Change in Six Developing Countries. Cambridge, 1974. 5. Lodge G. New American Ideology. N.Y., 1986. 6. Див.: Postmodernism and its Discontents. Theories, Practices. L., N.Y., 1988. – 741 P. 7. Див.: Теория и жизненный мир человека. Ответственный редактор В. Г. Федотова. – М.: РАН, Институт философии, 1995.

УДК 94(478)«13/17»

Михайло ЧУЧКО

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ПІВНІЧНОЇ ЧАСТИНИ МОЛДАВСЬКОЇ ЗЕМЛІ В 1349 – 1774 рр.

Стаття присвячена адміністративно-територіальному устрою північної частини Молдавії. Розглянуто обставини формування Молдавської держави та поширення влади молдавських воевод на Шитинську землю, а також включення до складу Молдавії Русько-Довгопільського околу. Досліджується волосний устрій північної Молдавії, перелічено головні адміністративні центри. Висвітлюється питання адміністративних реформ молдавських господарів, втрати Молдавією Хотинської волості, а також обставини приєднання Сучавської та Чернівецької волостей до імперії Габсбургів і утворення дистрикту Буковина.

Ключові слова: Молдавія, Шитинська земля, Русько-Довгопільський окіл, Сучавська волость, Чернівецька волость, Хотинська волость, Буковина, Габсбурзька імперія.

Михаил ЧУЧКО

АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ УСТРОЙСТВО СЕВЕРНОЙ ЧАСТИ МОЛДАВСКОЙ ЗЕМЛИ В 1349 – 1774 гг.

Статья посвящена административно-территориальному устройству северной части Молдавии. Рассмотрены обстоятельства формирования Молдавского государства и распространение власти молдавских воевод на Шитинскую землю, а также включение в состав Молдавии Русско-Долгопольского округа. Исследуется волостное устройство северной Молдавии, перечислены главные административные центры. Освещается

вопрос административных реформ молдавских господарей, потери Молдавией Хотинской волости, а также обстоятельства присоединения Сучавской и Черновицкой волостей к империи Габсбургов и образование дистрикта Буковина.

Ключевые слова: Молдавия, Шипинская земля, Руско-Долгопольский округ, Сучавская волость, Черновицкая волость, Хотинская волость, Буковина, Габсбургская империя.

Mykhaylo CHUCHKO

ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL STRUCTURE OF NORTHERN MOLDOVA IN 1349 – 1774

The article is devoted to the administrative territorial structure of the northern part of Moldova. Considered the circumstances forming the Moldova state and distribution of power to the governor Sipinci land, and incorporation into the Russian-Cimpulung district. Investigate the regions of northern Moldova, are the main administrative center. Cover the issue of administrative reform of the rulers Moldova, loss Hotin region, and the circumstances of accession Suceava and Chernivtsi region to the Habsburg Empire and the formation of the district of Bukovina.

Key words: Moldova, Sipinci land, Russian-Cimpulung district, Suceava region, Chernivtsi region, Hotin region, Bukovina, the Habsburg Empire.

Питання адміністративно-територіального устрою північної Молдавії, за якою в пізнішій історичній традиції у зв'язку з наявністю великих масивів букових лісів закріпилась назва «Буковина», залишається одним з найбільш важливих і актуальних в історіографії, оскільки нерозривно пов'язано з фактом утворення та розвитку молдавської державності, а також адміністративними реформами молдавських господарів. Означена проблема розглядається в історіографії уже близько трьохсот років. Започаткував її вивчення ще на початку XVIII ст. Д. Кантемір у праці «Опис Молдавії» [1]. Упродовж XIX – початку XXI ст. питання адміністративного устрою Молдавської землі, зокрема її північної частини, порушувалася у працях Й. Енгеля, А. Ксенопола, Н. Йорги, Р.Ф. Кайндля, І. Ністора, А. Боканецу, С. Релі, Т. Белана, І. Філітті, К. Джуреску, І.-А. Попа, Л. Полевого, П. Параски, М. Руссева, Д. Міхелческу, О. Масана, С. Пивоварова, М. Чучка та ін.) [21-32; 33-46]. Проте воно потребує спеціального дослідження, у якому би проблема адміністративно-територіального устрою північної Молдавії була висвітлена більш докладно. Отже, ця публікація має на меті докладніше вивчення означеної проблеми.

Відомо, що перші писемні звістки про появу окремих адміністративних утворень на досліджуваній території сягають XIV ст. Їх виникнення пов'язане з низкою військово-політичних подій, що відбулися в цей період у Східно-Карпатському регіоні.

Однією із них було виникнення на східних схилах Карпатських гір, в долині р. Молдови, волоського політичного утворення, що отримало

с.30-31, 35]. Після смерті Лацку у молдавській землі спалахнула боротьба за владу – на півдні країни спробував закріпитися князь Юрій Коріятович, а на заході якийсь воєвода Костя. Невдовзі, з огляду на нестабільну ситуацію, що склалася в Молдавії, у внутрішні справи воєводства втрутився васал короля Угорщини і Польщі Людовіка I управитель руського домену князь Володислав Опольський, який посадив на воєводський престол у Молдавській землі якогось Юрія-Журжа. У 1377 р. владу в Молдавському воєводстві захопив Петру Мушат. Він усунув з престолу в Сіреті воєводу Юрія (Журжа), який емігрував до Галичини і отримав там від князя Володислава кілька сіл. Новий молдавський воєвода, формально визнавши своїм сюзереном короля Угорщини та його намісника в Галичині, кілька років по тому змінив орієнтацію на Польщу, королем якої в 1386 р. став Владислав II Ягелло (родич Петру Мушата) та переніс столицю з Сірета до Сучави [28, с. 46-50; 25, с.35; 26, с.24; 45, с.117-119]. Коли у 1387 р. військо короля Польщі очистило від угорських гарнізонів фортеці Галицької землі, воєвода Петру встановив свою владу над територією між Верхнім Прутом і Середнім Дністром, на якій розташовувалися замки Цецин, Хмелів та Хотин з прилеглими до них «державами» – волостями, що фігурувала в польських джерелах як «Шипинська земля» [23, с. 241; 28, с.60-61; 26, с.24].

Так на півночі Молдавії до уже існуючої тут Сучавської волості додалися при воєводі Петру Мушаті ще три – Цецинська, Хмелівська та Хотинська [34, с.98; 37, с.18].

У молдавських документах замки «Цецинъ» і «Хмеловъ» уперше згадуються в 1395 р. У літописному переліку міст «А се имена всем градом рускимъ», що датуються тим часом, замок «Чечюнь» згаданий разом з Хотином на Дністрі [34, с.98; 26, с.25]. У 1412 р. союзною угодою в Любавлі Польща гарантувала територіальну цілісність Молдавії, зокрема зовнішніх кордонів Шипинської землі, яка безпосередньо межувала з Польщею. Та прикордонні Цецинська і Хмелівська волості певний час ще продовжували залишатися предметом суперечок між Польщею та Молдавією як наданий воєводі королем спадковий феодал, який сюзерен міг забрати у васала у випадку зради чи непокорі. Отож, коли з усобиці, що сталася після смерті господаря Олександра Доброго між його синами, вийшов переможцем воєводи Стецько і король взяв його як нового молдавського господаря-васала під свою опіку, то у 1433 р. пожалував Стецьку-воєводі «абы... готовнише и вирнише служив, ... тыи города Цецунъ а Хмеловъ с тыми волости и к нимъ прислошають», котрі лежать між землею Руською і Волоською [34, с.82; 25, с.41, 141].

Частина сіл, розташованих на правому березі Черемошу, на котрі поширювалася колись угорська влада, належали в той період Польщі. Король «відписав» 1433 року воєводі Штефану II (Стецьку) лише Вашківці над Черемошем, а решта надчеремоських сіл, серед яких, зокрема, Замостя і Вилавче, залишалися королівськими. Ці населені пункти, а також

Мілієве та Банилів Руський належали тоді до Снятинського повіту [15, с.317; 25, с.43-44].

Внаслідок проведення в Молдавії у XV ст. більш чіткого адміністративно-територіального розмежування, окремі волості укрупнювалися. Змінювалася локалізація волосної адміністрації. Наприклад, з часом втратили своє значення і занепали Хмелів та Цецин. Остання згадка про Хмелівський замок належить до 1444 р. Після цього він зник і точна локалізація його укріплень на даний час не відома (висловлюються припущення щодо його розташування біля Оршівців або Шипинців). Довше проіснувала Цецинська волость. Її територія розташовувалась по обидва боки Пруту. Так, у грамоті від 18 жовтня 1435 р. згадане с. «Собранец у Цьцинской державе». А село Ржавенці, згадане в грамоті від 29 вересня 1441 р., було вже у «державе Хотьнской» [26, с.29; 34, с.83; 37, с.19]. Останній раз Цецинський замок згадується в джерелах разом з Хотиним у червні 1456 р., в контексті майнових претензій княгині Марії на «Хотинські і Цецинські та інші добра» під час переговорів між воеводою Петру Ароном і польським послом [18, с.118; 42, с.285].

На той час, внаслідок уособиць та польської інвазії, Цецинський замок був, очевидно, до решти зруйнований, і господар Петру Арон передав статус волосного центру Чернівцям, які до цього були незначним митним пунктом на Волоському торговому шляху [40, с.25; 25, с.51-52; 37, с.19].

Вказана адміністративна зміна відбилася в угоді від 1 квітня 1457 р., укладеній молдавським воеводою зі старостами сусідніх повітів Польського королівства, якою Петру Арон зобов'язувався для припинення лиходійств на кордоні призначити «у Хотині і в Чернівській волості двох панів справедливих й іменованих... аби один був нам старостою хотинським, а другий – чернівським уставничим» [16, с.809-810].

При воеводі Штефані Великому Чернівці продовжували зберігати статус волосного центру, хоча кілька разів, очевидно, як анахронізм, у грамотах 1479 та 1481 рр. згадувалися ще старости Цецина. Після 1481 р. цей релікт воеводського діловодства більше не згадується, так само як зникає із вжитку в канцелярії господаря давній термін «держава». Окрugi надалі іменувалися лише волостями або цинутами [34, с.99].

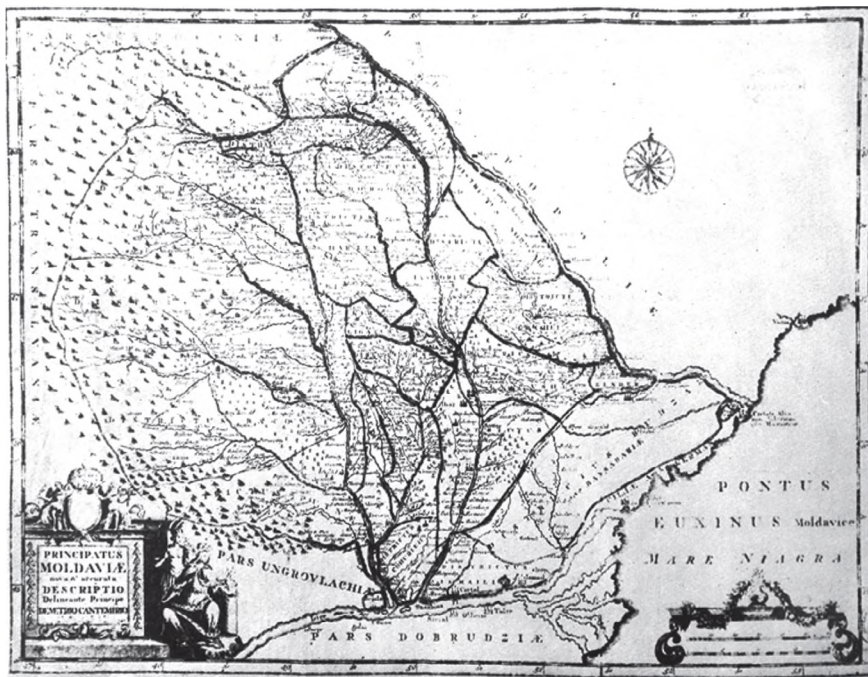
Румунський дослідник Т. Белан вважав, що на півночі Молдавії поряд із Хотинською, Сучавською та Чернівецькою волостями певний час існував ще й Сиретський цинут (волость). На підтвердження він наводить грамоту воеводи Штефана Великого від 2 лютого 1503 р., згідно з якою господар подарував монастирю Путна володіння «оу черновской волости» і «на Соучавъ», а також ряд сіл «на Сиреть», а саме: Балкауци, Гречі біля Сирету, Кам'янку, Томешти, Купку. За твердженням Т. Белана, після цієї згадки про цинут Сирет у джерелах інформації немає, а його територія опинилася у складі Сучавської волості [34, с.87]. Однак дослідник історії Сирета о. С. Релі про статус цього міста як волосного центру жод-

них відомостей не подає, згадуючи лише, що Сірет був столицею Молдавії при господарі Лацку та на початку правління воєводи Петру Мушата [43, с.35- 39, 40-41, 67]. Хоча в 1592 р. маємо згадку про пиркелаба в Сіреті, але не відомо, чи він був керівником цинуту, чи тільки міста з кількома селами [37, с.20].

Після битви під Баєю в 1467 р. воєвода Штефан відсунув західний кордон Молдавської землі в гори, до витоків річок Сучава, Молдава, Бистриця та Тротуш, до р. Мільков [33, с.42]. Однак конфлікти жителів Молдавського Кимпулунга за межу з бистричанами (підданими угорського короля) продовжувалися й надалі, незважаючи на укладений 12 липня 1475 р. у Яссах між господарем Штефаном і королем Угорщини Матіашом Корвіним мирний договір, згідно з яким воєвода зобов'язувався допомагати угорському монарху проти всіх його ворогів, за винятком Польщі, непорозуміння на кордонах мали залагоджувати прикордонні комісії, а конфлікти між купцями повинні були розв'язуватися у звичайному судовому порядку [14, с.330-333].

Під час війни з Польщею у 1498 р. господар Штефан Великий зайняв Русько-Довгопільський окіл, розташований на правому березі Черемошу. На мирних переговорах, які відбулися в квітні 1499 р., польський король Ян Ольбрах, у відповідь на вимогу послів воєводи Штефана відступити Молдавії Покуття, подарував, за словами літописця І. Некулче, голові молдавської делегації великому логофету І. Теутулу «такі села на кордоні: Руське Довгопілля, Путила, Ростоки, Вижниця, Іспас, Мілієве, Вилавче, Карапчів, Замостя, Вашківці, Волока [...]». І кордон було встановлено по річці Черемош» [20, с. 269]. 12 липня 1499 р. у Гирлеу воєвода Штефан, який був незадоволений змістом мирного договору, ратифікованого королем Яном Ольбрахтом 15 квітня 1499 р., видав власний текст угоди, у якому, крім декларації «имѣти и ховати вячніи и непорушеннии и незламанныи мир и покоуи» з польським королем Яном, угорським і чеським королем Владиславом та великим князем литовським Олександром, є також обіцянки «им и их по том будучим против вьсям неприятелем, съ вьсею моццю и силами нашими и землею нашею молдавскою, колико боудум мочи, радни и помощни бытии мами завжды, колико будет наша моц», більш детально регулювалися питання взаємодії прикордонних старост Молдавії та Польщі. Зокрема, питання вирішення спорів між підданими воєводи і короля були віднесені до компетенції кам'янецького старости з польського боку і «старост хотинских и черновских» – з молдавського [14, с.419-425; 18, с.132-139].

Воєвода-просвітитель Д. Кантемір у «Описі Молдавії» про діяльність Штефана Великого стосовно оформлення нового північного та західного кордону Молдавської землі, на початку XVIII ст. писав: «За старих часів» береги ріки Дністер «перебували під владою Молдавії лише до Хотина, звідки пряма лінія, що проходить через річки Прут і Черемош, визначала межі цієї області. Згодом же, завдяки хороброму Штефану

Карта Молдавії з опису Д.Кантеміра (1716 р.)

Великому, сусідня провінція з боку Поділля до гирла річки Серафінець була приєднана до Молдавської держави. Таким чином, в даний час річки Тірас, Серафінець, Колачин і Черемош в сукупності утворюють північні межі Молдавії, де знаходиться русинська провінція Кимпулунг, тобто Довге поле. Називається вона русинською тому, що раніше належала русинам, які були підлеглі Польському королівству. В даний час Молдавія тягнеться на захід далі, ніж це було раніше. До Штефана Великого гори, якими вона оточена, належали трансільванцям, і з цього боку Молдавія була обмежена вузькими смугами. Але завдяки хоробрості Штефана Великого і його неодноразовим перемогам над Матіашем, королем Угорщини, трансільванці були вимушені, побоюючись поразки, утримуватися від збройного зіткнення. За договорами вони поступилися всіма ланцюгами гір, якими розділяються дві ці країни, встановивши, що в підпорядкування Молдавії перейшла та частина території, яка знаходиться між річками, що течуть до Молдавії. Таким чином була означена лінія від витоків річки Черемош через витoki річок Сучава, Молдова, Бистриця і Тотруш до річки Мілков, і по цій лінії був встановлений кордон між цими двома країнами» [1, с.6-8].

Католицький архієпископ Антон Вранчіч (Верантіо) у «Описі Трансільванії, Молдавії та Валахії» (1549 р.) зауважував, що в часи воєводи Петру Рареша «Молдавія межувала... на заході з Трансільванією і рікою Черемош та Карпатськими горами, а на півночі з трьома Русями: Руссю Білою, Руссю Горішньою і Руссю Долішньою, яка називається ще Поділля, і Рутенією, яку колись населяли роксолани» [6, с.400]. «Міста в цій землі, – веде далі Антон Вранчіч, – позбавлені міської цивілізації, як і імпозантних споруд. У Молдавії є лише три муровані фортеці, насамперед Сучава, резиденція господаря, відтак Хотин і Нямц, остання розміщена на кордоні з секуями, а інша – з Польщею» [6, с.404].

Згідно з катастифом 1591 року, складеним при воєводі Петру Шкіюпу, на півночі Молдавії було три цинуги: Чернівецький, Сучавський та Хотинський [17, с.219]. Окремі цинуги-волості мали у своєму складі околиці. Вперше термін «окілі» з'явився в часи Штефана Великого. Керували ними урядники-«намісники» [37, с.21]. З джерел відомо, наприклад, що до Чернівецької волості входив окремих Русько-Довгопільський (Кимпулунзький) окіл з громадами Руське Довгопільля, Путила і Ростоки. До складу Сучавської волості входили околиці Бадеуци (з громадами Крайнічешти, Драганешти, Пезлешени), Сучава та Молдавський Кимпулунг [9, с.58, 80-81, 95, 150, 185; 10, с.33-39, 116-120, 124-126; 1, с.151-152].

Молдавські грамоти XVI – XVIII ст. дозволяють визначити межу між Чернівецькою, Сучавською та Хотинською волостями. Так, з документів видно, що межа Чернівецької волості з волостю Сучавською пролягала по лінії поселень Мольниця, Герца, Тарнавка, Кулічень, Могошешть, Луковиця, Котул Баїнец, Волока, Кучур Марє, Броскауци, Кабешти, Бобівці, Костинці, Карапчів, Вилавче, Бережниця, Іспас, Вижниця, Ростоки, Путила, Плоска. А поселення Турятка, Тарашани, Трестіана, Сторожинець, Панка, Комарешти, Жадова, Лукавець, Берегомет, Лопушна належали вже до Сучавської волості. На сході Чернівецька волость межувала з Хотинською. Там адміністративний кордон Чернівецької волості пролягав лінією поселень Мосорівка (Топоручівка), Самушин, Онут, Потік, Добринівці, Горошівці, Чорнівка, Топорівці, Раранче, Бояни Марі, Лехучені, Новоселиця, Стросешти. А села Ржавинці, Рухотин, Колінкауци, Рокитна, Рингач, Маршинці були приналежними до Хотинської волості [9, с.12, 13, 19, 26, 70, 72, 105, 119, 175, 185, 197, 215, 231, 232, 239, 243, 257; 10, с.5-14, 19, 40, 70-71, 76, 103, 134-135, 157; 11, с.9, 12, 35, 47, 63, 81, 107, 138, 145, 180; 12, с.3, 4, 8, 14, 15, 21, 22, 25, 29, 47, 60, 68-69, 86, 87, 96, 121, 124, 135, 188, 199, 201, 222, 226; 13, с.6-8, 20, 26, 28, 35, 59, 60, 63, 85, 89, 91, 94, 96, 101, 102, 104, 130, 162, 189].

У 1657 р. в Хотині побував турецький мандрівник Е. Челебі, який зауважив, що «це маленька фортеця, схожа на паланку, і в даний час їй підпорядковано сімдесят сіл у боярстві нашого молдавського бєя. Коли ми прибули туди, молдавани з фортеці поспішили назустріч паші... Гетьман фортеці і бояри доставили паші дари: три тисячі овець, тисячу голів

великої рогатої худоби, сто бочок меду, сто бочок олії, дві розцяцьковані колимаги, запряжені шістками коней, і безліч інших припасів» [5, с. 124].

Про відвідини іншого волосного центру північної Молдавії – Сучави в 1659 р. Е. Челебі зазначав: «На наступний день прийшли до високої фортеці Сучава... Засновником її був польський король. Потім вона перейшла молдаванам. Сучава молдавською мовою означає піднесене місце. Причиною такої назви послужило те, що розташована ця фортеця на крутій скелі. Через похід я не зміг увійти в неї; так що мені невідомо, що вона собою являє.

По суті в області Молдавії немає більше фортець, крім цієї. Наявні раніше зруйнував Баезид хан Йилдирим; відтоді тільки ця фортеця і залишилася. Від неї до фортеці Хотин приблизно один денний похід, а до фортець Ридванец і Кам'янець, що по той бік Дністра, – приблизно два переходи... Правитель цієї фортеці, і гетьман, і бояри від молдавського бея, котрі мали три тисячне військо, доставили в дар нашому прибережному азі і калга-султану вози з провізією і хмільними напоями, а з фортеці дали залп з сімдесяти або вісімдесяти гармат» [5, с. 337-338]. Таким чином, адміністративні і військові функції у Хотинському та Сучавському замках у XVII ст. по-давньому здійснювали їх коменданти, яких Е. Челебі називає гетьманами. Проте, необхідно уточнити, що титул гетьмана мав лише Сучавський комендант, який раніше називався портарем, а Хотинський староста був лише пиркелабом, хоча і гетьман Сучави, й пиркелаб Хотина, так само як і Чернівецький староста, належали до великих бояр та входили до складу ради господаря (Дивану).

Адміністративно Сучавська, Чернівецька та Хотинська волості-цинути належали до «Горішньої землі». За твердженням Д. Кантеміра наприкінці XVII – на початку XVIII ст. вона поділялася на сім малих провінцій, включаючи, окрім трьох згаданих волостей, також цинуті Нямц, Хирлеу, Дорохой, Бакеу, і підпорядковувалась ворніку «Горішньої землі», який перебував у Дорохої [1, с.22-23, 95].

Говорячи про Сучавську волость, Д. Кантемір констатує, що у ній «гідні бути відзначені: Сучава, за старих часів столиця всієї Молдавії та місцеперебування господаря і архієпископа. Тепер вона майже вся лежить в руїнах. Розташована на пласкому підвищенні біля річки Сучава, яка, мабуть, і дала цьому місту назву. Місто оточено стінами і глибокими ровами. На підвищеній рівнині розташовувалися досить обширні передмістя. Окрім палаців господаря і знаті, там налічувалося сорок кам'яних церков і багато дерев'яних, шістнадцять тисяч приватних будинків. Все це, проте, прийшло в занепад після перенесення звідти столиці князівства. В даний час управління цим містом доручено гетьману або верховному воєначальнику. Місто Радауци – місцеперебування єпископа, розташоване недалеко від Сучави, на річці тієї ж назви і на Сіреті» [1, с.23].

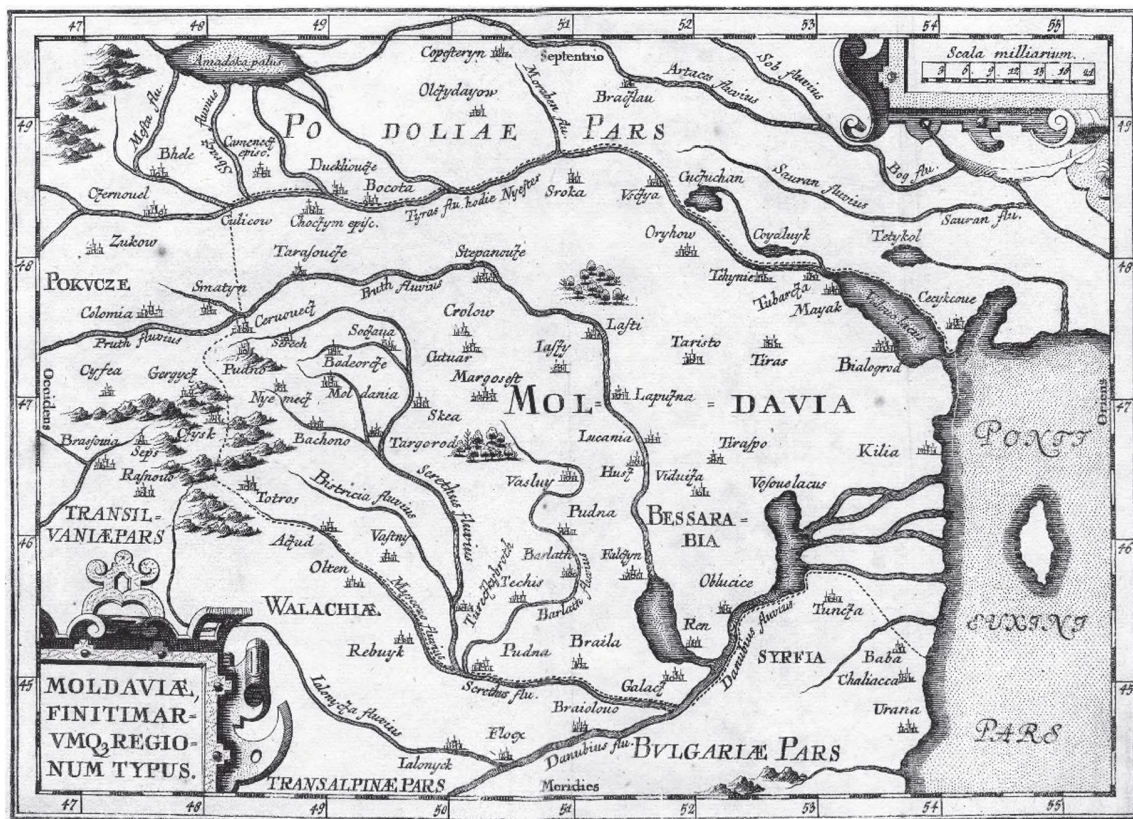
Про Чернівецький округ колишній воєвода зауважує, що той «має протяжний кордон з Польщею. Його головне місто Чернівці розташова-

но на північ від Хієраса, управління ним поставлено в обов'язок великому спатарю. Біля села Козмін, біля річки Кучур, недалеко від того місця, де вона впадає в Хієрас, видно руїни дуже давнього міста. Хоча ми кілька разів уважно обстежували їх, проте ніде не змогли знайти жодних вказівок на його засновників» [1, с.22-23].

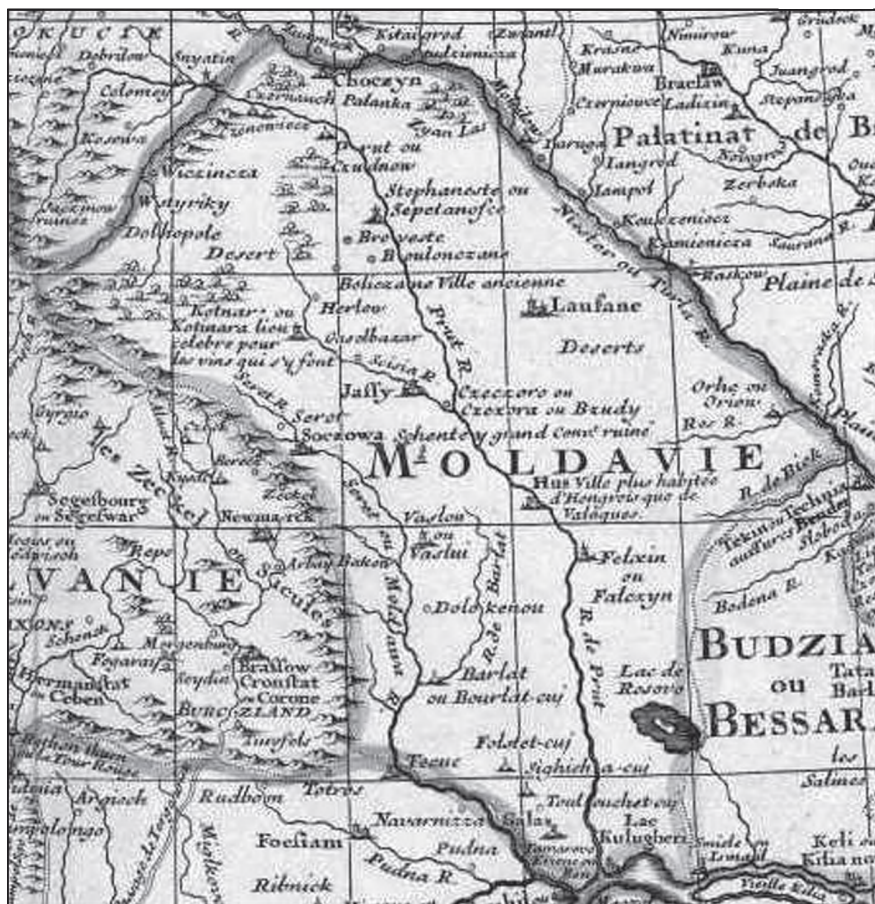
«Хотинський округ, – за твердженням Д. Кантеміра, – тягнеться вище Сорокського на північ по Тірасу. Тут, на Тірасі, навпроти Кам'янця, знаходиться місто Хотин, яке слід зарахувати до найбільших фортець Молдавії. За старих часів місто було укріплено із заходу високими стінами і глибокими ровами, а зі сходу укріплене самою природою – берегом Тіраса і обривистими скелями» [1, с.22].

Д. Кантемір засвідчує також особливе становище Кимпулунга «в Сучавському окрузі», який «огорожений суцільним ланцюгом найвищих гір. Він складається з п'ятнадцяти сіл, в яких жителі користуються своїми власними законами і судами. Іноді вони приймають двох ворніків, поставлених господарем. Але нерідко проганяють їх, якщо ті викликають невдоволення жителів, покладаючись на той захист, який їм щедро дала природа. Тутешні жителі не займаються обробкою ріллі, якої у них в горах немає. Всю свою працю вони вкладають в турботу про овець. Вони сплачують щорічний податок, але не такий, який побажає господар, а такий, який вони платили колишнім господарям. Цей договір поновлюється кожного разу, як на князювання вступає новий господар Молдавії, до якого вони посилають своїх посланців. Якщо ж господар захоче вчинити з ними більш суворо і побажає накласти нові податі, то вони без довгих суперечок зовсім відмовляються платити податки і йдуть у важкодоступні гори. Тому господарі ніколи і не вимагали від них данини більше покладеної. Іноді, підбурювані заколотниками, жителі гір відклалися від влади господаря і переходили до поляків. Ця обставина дала привід деяким польським історикам хвалитися, що Молдавія була даниницею Польщі. Проте всім відомо, і це підтверджує сам Пясецький, єпископ Перемишльський, хоча Длугош і Оріховський заперечують, що Молдавія була союзницею Польщі, перш ніж підпала під владу турків. Після того ж як вона почала платити данину туркам, поляки і не подумували про підкорення Молдавії, але, навпаки, деякі королі іноді навіть намагалися повернути їй колишню волю» [1, с.151-152].

Сучасник Д. Кантеміра шведський офіцер-німець Е.Х. Шнайдер фон Вайсмантель, який неодноразово бував у службових справах на півночі Молдавської землі, розповідаючи про особливості її адміністративного устрою та управління в «Короткому описі цинутів Молдавії» (1713 – 1714 рр.), стверджував, що цинутами, на які поділена країна, керують «сердар або капітан цинуту поставлений господарем. У його підпорядкуванні в кожному місті знаходяться пиркелаби, примарі, а у селах ватафи або шолтузи» [7, с.342].

Карта Молдавської землі (Г.Рейхерсдорффер, 1541р.)

Молдавія на карті Де Ільсте, 1703 р.

З-поміж значних центрів на півночі країни Е.Х. Шнайдер фон Вайсмантель згадав Чернівці, Сучаву та Хотин. За його словами, «Чернівці розташовані на Пруті, за 4 милі від кордону Покуття. Саме це місто жалюгідне і управляється разом з усім цинутом старостою, який знаходиться дуже далеко в Яссах» [7, с.345].

«Сучава, – за словами шведського офіцера, – була можливо колись чудовим містом, як це можна судити по монастирях і церквах великих і чудових, одні з яких зруйнувалися, а інші ще в доброму стані. Тут були дві фортеці: одна, замок збудований на скалі над рікою Сучава, за містом, зруйнована, інша зроблена поляками в минулу війну для стабільних зносин з

Нямцом як укріплений монастир поблизу міста і віддана туркам після укладення миру, як і Нямц та Хотин; але тепер стоїть порожня» [7, с.346].

«Хотин, – констатує Е.Х. Шнайдер фон Вайсмантель, – знаходиться на Дністрі, у двох милях від Кам'янця Подільського; все поселення жалюгідне, має старий замок. Як замок так і місто почали укріплювати турки, які роблять фортецю на краю» [7, с.342].

Про обставини передачі Хотина туркам повідомляє в «Описі Молдавії» екс-воєвода Д. Кантемір: «В останню війну з росіянами в 1712 році турки, захопивши фортецю, частково поруйнували старі стіни, але оточили її міцними укріпленнями за новими зразками і більше ніж наполовину збільшили їх, так що в даний час вона по справедливості може називатися найкращою і найсильнішою фортецею Молдавії. В часи підпорядкування фортеці молдавському господарю охорона її була доручена одному начальнику. Але з того часу, як фортеця була підкорена турками, вона управляється турецьким пашею всупереч договірним зобов'язанням, укладеним з Польщею, які гарантували, що турецькі гарнізони ніколи не будуть поставлені в молдавських містах» [1, с. 22].

Незважаючи на протести польського посла у Стамбулі та клопотання перед Портою молдавського господаря Ніколає Маврокордата, у 1715 р. Хотинська волость була вилучена з-під влади воєводи Молдавії і перетворена в турецьку райю [25, с.131].

У 1741 р. з метою більш ефективного управління Молдавським воєводством господар Константин Маврокордат здійснив територіальну реформу, поділивши існуючі волості на декілька околів, які очолювали підпорядковані волосним старостам (ісправникам) намісники. Сучавську та Чернівецьку волості поділили на околи. Зокрема, у волості Сучава було створено Берегометський, Віківський, Сіретський, Долішній та Центральний околи, а у волості Чернівці – Міський, Дністерський, Черемоський та Прутський околи. Для забезпечення кращого контролю за гірськими околами Молдавсько-Кимпулунзькому та Русько-Кимпулунзькому (Довгопільському) околам було надано статус самостійних волостей – Кимпулунг-Сучавської та Кимпулунг-Чернівецької. Останню було поділено на 2 околи-стани – Кимпулунзький та Путилівський [22, с.58; 44, с.239]. Хроніст XVIII ст. лікар-грек Петре Депаста Пелопоннеський писав у 1742 р. про мотиви проведення адміністративних реформ Константина Маврокордата наступне: «Константин взявся силою реформувати молдавську адміністрацію, бо він розсердився через явне непокорення владі одного бунтівного цинуту, а саме Руського Кимпулунгу» [8, с.316].

Під час російсько-турецької війни (1768 – 1774 рр.) Молдавію зайняли російські війська. Розраховуючи закріпитися тут надовго, царська адміністрація у вересні 1769 р. змусила жителів Молдавського воєводства дати клятву вірності російській імператриці Катерині II. У 1772 – 1773 та 1774 рр. російська військова адміністрація при допомозі чиновників молдавського Дивану провела у Молдавському воєводстві перепис насе-

лення з метою обкладення його податками. Незважаючи на фінансовий характер перепису, вміщені у ньому відомості дають цінний матеріал з адміністративно-територіального устрою країни. Зокрема, переписні матеріали дають можливість уточнити кількість та назву цинутів, що розташовувалися на півночі Молдавії, а також їх поділ на околи. Так, Кимпулунг-Чернівецький цинут ділився на околи Кимпулунгулуй і Путилий, Чернівецький цинут було поділено на Міський (Тиргулуй), Пруцький (Пруцький Долішній), Дністерський та Черемоський [2, с.65-66, 116, 119, 123, 126]. Сучавський цинут поділявся на Берегометський, Віківський, Центральний, Сіретський Горішній та Долішній околи [2, с.336, 339, 342, 344,349]. Кимпулунг-Сучавський цинут, за переписними відомостями, на околи поділений не був [2, с.242].

У ході російсько-турецької війни Молдавії було повернуто Хотинський цинут, який, за даними переписних відомостей 1772 – 1773 та 1774 рр., поділявся на Горішній, Центральний, Дністерський околи [2, с.140, 144, 146; 3, с.112, 133, 154,].

Однак у 1774 р. війна з Османською імперією закінчилася, і за умовами мирного договору, укладеного 10 (21) липня в Кючук-Кайнарджі, Росія зобов'язалася повернути Османській Порті «всю Бесарабію» та «обидва воеводства, Валаське і Молдавське з усіма фортецями, містами, слободами, селами і всім тим, що в них знаходиться» [24, с.23-25].

Проте в ході виведення російських військ із зайнятих земель у північну частину Молдавії увійшли австрійські військові підрозділи. На перших порах австрійська адміністрація та дипломати використовували стосовно анексованої території різні назви: «колишня частина Молдови», «австрійська Молдова», «імперська Молдова», «Молдавський генералат», «Молдавський дистрикт», «комітат Сучава», «Чернівецький генералат» або «Галицький прикордонний генералат» [41, с.44; 22, с.60-61]. Натомість топонім «Буковина», вперше згаданий 1412 року у Любовельській угоді Угорщини та Польщі на означення букових лісових масивів краю, проникає в офіційне австрійське діловодство лише на початку 1775 р. Саме тоді імперський посланник у Константинополі Тугут у листах до канцлера Кауніца від 4 та 18 січня називає зайняті австрійськими військами волості Молдавії «Буковинським дистриктом» [41, с.44].

Австрійський військовий адміністратор генерал-майор Габріель фон Сплені у своєму «Описі Буковини», датованому кінцем серпня – початком вересня 1775 р., так описує колишні округи Молдавії, що увійшли до Буковинського дистрикту: «1. Невелика частина Хотинського дистрикту, що складалася з 9 сіл. 2. Майже весь Чернівецький дистрикт, з якого лише 2 села залишилися за кордоном. 3. Так званий Руський Кимпулунг, що складається з трьох великих сіл і який, правда, здебільшого розглядається як частина Чернівецького дистрикту. 4. Майже ? Сучавського дистрикту, з якого 57 сіл лишилось поза межами Буковинського дистрикту. 5. Так званий Молдавський Кимпулунг, з якого, однак, 2 села лишилось

по той бік кордону» [4, с.13-14]. За словами Г. фон Сплєні, «цей дистрикт на сході та півдні межує з Молдавією, на заході – з Семигородом, Марамурешем, Покуттям і на півночі – з імператорським Поділлям або нинішнім королівством Галичина» [4, с. 14].

Проведений у 1775 р. за наказом генерала Г. Сплєні перепис населення виявив, що загалом Австрія анексувала у Молдавії 352 поселення, розташовані у Чернівецькому, Прутському, Дністерському, Черемоському, Хотинському, Русько-Кимпулунзькому, Берегометському, Віківському, Центральному, Молдавському, Сіретському та Молдавсько-Кимпулунзькому околах [19, с. 263].

Поставлена перед фактом австрійської анексії північної частини Молдавського воєводства і відчувши рішучість Габсбургів відстоювати силою зброї цей набуток Дунайської монархії, Осаяйна Порта погодилась на укладення конвенції про офіційну передачу Буковини Австрії. У першій статті цього документа, підписаного 7 травня 1775 р. у Константинополі канцлером А.В. Кауніцом та великим візиром Іззет-Мехмед-пашею, зазначалось, що «через роз'єднаність території Семигороду і Галичини, Порта, виходячи з добрих стосунків і дружби з Австрією, передає останній територію, розташовану між Покуттям, Дністром, Молдавією і Семигородом (...). Стосовно подальшої демаркації земель до Дністра з місця, де територія Хотинщини прилягає до Чернівецького округу, дві сторони домовилися, що в разі, якщо комісари Осаяйної Порти проведуть демаркацію поза територією Хотинщини, від вказаного місця до Дністра, чіткі кордони, подібні до тих, які були встановлені офіцерами Імператорського двору, комісари цього двору не будуть заперечувати проти того, щоб ці землі, які належать до Хотинської фортеці, залишилися, як і раніше, у володінні Осаяйної Порти» [21, с.197, 226].

12 травня 1776 р. у Константинополі була підписана угода, в якій Віденський двір відмовлявся від Хотинщини і погоджувався на проведення кордону потоком Рокитна. 2 липня 1776 р. в с. Баламутівка генерал В. фон Барко і Мехмет-Тахір-ага підписали конвенцію про прикордонне розмежування між Османською імперією та Австрією [21, с.203, 233-240]. Відповідно до підписаних угод, після остаточної демаркації кордону, Австрія повернула Османській імперії 64 населених пункти: 9 сіл Хотинського, 14 сіл Чернівецького, 41 село Сучавського цинутів. У складі імперії Габсбургів залишилась територія, яка пролягала між 47 градусами 14' і 48 градусами 40' північної широти та 42 градусами 13' 1" і 44 градусами 1' 25" східної довготи. В адміністративно-територіальному плані це – весь Руський Кимпулунг, 92,5% площі Молдавського Кимпулунгу, 88% Чернівецького цинуту та 50,2% площі Сучавського цинуту, тобто територія в 10482 кв. км [21, с.204].

Отже, край, за яким через великі букові лісові масиви в історичній традиції утвердилася назва «Буковина», пройшов у своєму розвитку тривалий шлях адміністративно-територіального оформлення. У середині

XIV ст. його південна частина стала центром формування молдавської державності. У третій чверті XIV ст., при воеводі Петру Мушаті, Молдавія в ході боротьби з угорцями та поляками поширила свою владу на територію між Верхнім Прутом і Середнім Дністром, відому як «Шипинська земля». Господар Штефан Великий відсунув західний кордон Молдавської землі в гори, до витоків річок Сучава, Молдава, Бистриця та Тротуш, до р. Мільков та прилучив до Молдавії Русько-Довгопільський окіл. Одночасно здійснювалася територіальна уніфікація держави. Спершу зникла Хмельівська волость, потім волосний центр зі зруйнованого війнами Цецина було перенесено до Чернівців. Таким чином, на півночі Молдавії оформилися три волості Сучавська, Чернівецька та Хотинська на чолі зі старостами (пиркелабами, ісправниками), які підпорядковувалися ворніку «Горішньої землі». На початку XVIII ст. турки перетворили Хотинську волость на райю. Під час правління воеводи К. Маврокордата зі складу Чернівецької та Сучавської волостей були виділені гірські околиці, що перетворилися в окремі волості Кимпулунг-Чернівецьку та Кимпулунг-Сучавську, а існуючі цинуги, для кращого адміністрування, поділені на околиці-стани.

Під час російсько-турецької війни 1768 – 1774 рр. Молдавії було повернуто Хотинську волость, яку також поділили на околиці. Виведення російських військ з країни, внаслідок Кючук-Кайнарджійського миру в 1774 р., та анексія австрійськими військами північної частини Молдавії спричинилися до повернення Османській імперії ряду сіл Хотинщини, а також низки населених пунктів Сучавської, Чернівецької та Кимпулунг-Сучавської волостей. Територія, що залишилася у австрійських Габсбургів після розмежування 1776 року, отримала назву «Буковинський дистрикт».

Джерела та література: 1. Кантемир Д. Описание Молдавии. – Кишинев, 1973; 2. Молдавия в эпоху феодализма: Переписи населения Молдавии в 1772 – 1773 и 1774 гг. – Кишинев, 1975. – Т.VII. – Ч.1; 3. Молдавия в эпоху феодализма: Переписи населения Молдавии в 1772 – 1773 и 1774 гг. – Кишинев, 1975. – Т.VII. – Ч.2; 4. Сплени Г. фон. Опис Буковини / пер. з нім., передмова і коментар О. Д. Огуя, М. М. Сайка. – Чернівці, 1995; 5. Челеби Э. Книга путешествий (извлечение из сочинения турецкого путешественника XVII века). Вып. 1. Земли Молдавии и Украины. – М., 1961; 6. Calatori străini despre Țările Române. – București, 1968. – Vol. I; 7. Calatori străini despre Țările Române. – București, 1983. – Vol. VIII; 8. Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă / Constantin Erbiceanu. – București, 2003; 9. Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1933. – Vol. I; 10. Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1934. – Vol. II; 11. Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1937. – Vol. III; 12. Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1938. – Vol. IV; 13. Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1939. – Vol. V; 14. Documente lui Ștefan cel Mare / Publicate de Ioan Bogdan. – București, 1913. – Vol. II; 15. Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare / Publicate de Mihai Costachescu. – Iași, 1931. – Vol. I; 16. Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare / Publicate de Mihai Costachescu. – Iași, 1932. – Vol. II; 17. Documente privitoare la istoria Românilor urmare la colectiunea lui Eudoxiu de Hurmuzaki / Publicate de Ioan Bogdan. – București,

1900. – Vol. XI; **18.** Relațiile internaționale ale României în documente (1368–1900). – București, 1971; **19.** Tabelul localităților din Bucovina de general Gabriel Spleny von Mihaldi (1775) // Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice. – București, 1998. – P. 232-266; **20.** Ureche G., Costin M., Neculce I. Letopisetul Țării Moldovei...: Cronici / Ingr. Textelor, glosar și indici de Tatiana Celac. – Chișineu, 1990; **21.** Ботушанський В.М. Приєднання Буковини до Австрії в контексті австро-турецьких відносин // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.) [Кол. моногр.] / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін. За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці, 2005. – С.169-245; **22.** Буковина: історичний нарис / За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці, 1998; **23.** История Румынии / И. Болован, И.-А. Поп (координаторы) и др. – М., 2006; **24.** Макар Ю.І., Пивоваров С.В., Юрійчук Ю.А. Садогурська монетарня. – Чернівці, 1998; **25.** Масан О.М. Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.) [Кол. моногр.] / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін. За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці, 2005. – С.9-168; **26.** Масан О. Чернівці в другій половині XIV – XVIII ст. (до 1775 р.) // Чернівці: Історія і сучасність / За заг. ред. В. Ботушанського. – Чернівці, 2009. – С.23-74; **27.** Параска П.Ф. Территориальное становление Молдавского феодального государства во второй половине XIV в. // Социально-экономическая и политическая история Юго-Восточной Европы (до середины XIX в.). – Кишинев, 1980; **28.** Полевой Л.Л. Очерки исторической географии Молдавии XIII – XIV вв. – Кишинев, 1979; **29.** Руссев Н. Спорные вопросы начальной истории Молдавского средневекового государства // Русин. – Кишинев, 2010. – №2(20). – С. 29-37; **30.** Чучко М.К. «И взят Бога на помощь»: соціально-релігійний чинник в житті православного населення північних волостей Молдавського воеводства та австрійської Буковини (епоха пізнього середньовіччя та нового часу). – Чернівці, 2008; **31.** Чучко М. Формування території Молдавської землі в середині XIV – на початку XVI ст. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кафедра етнології, античної та середньовічної історії. – Чернівці, 2009. – Том 1(27). – С. 92-102; **32.** Чучко М., Пивоваров С. Образование земли Молдавской и формирование ее северных границ во второй половине XIV – начале XVI в. в свете письменных источников и археологических материалов // Русин. – Кишинев, 2010. – №4(22). – С. 28-38; **33.** Bălan T. Din istoricul Cimpulung Moldovenesc. – București, 1960; **34.** Bălan T. Vornicia în Moldova. – Cernăuți, 1931; **35.** Bocanetu Al. Istoria orasului Cernăuți pe timpul Moldovei. – Cernăuți, 1929; **36.** Engel J.H. Geschichte der Moldau und Walachen. Nebst der historiser und statistischen Literaturbeyder Lander. – Halle, 1804; **37.** Filitti I.C. Despre vecea organizare administrative a principatelor Române. – București, 1935; **38.** Giurescu C.C. Istoria românilor. – București, 2003. – Vol.I; **39.** Jorga N. Geschichte des rumanischen Volkes im rahmen seiner staatsbildungen. – Gotna, 1905. – Erster Band; **40.** Kaindl R.F. Geschichte von Czernowitz=Кайндль Р.Ф. Історія Чернівців. – Чернівці, 2005; **41.** Mihaescu D. Bucovina și Basarabia (pornind de la numele lor). – Iași, 2000; **42.** Nestor I. Istoria românilor. – București, 2002. – Vol. 1; **43.** Reli S. Orașul Siret în vremuri demult. – Cernăuți, 1927; **44.** Ungureanu C. Bucovina în perioada stăpînirii austriace (1774 – 1918): aspecte etnodemografice și confesionale. – Chișineu, 2003; **45.** Xenopol A.D. Istoria Românilor din Dacia Traiană / Ed. III-lea. – București, 1926. – Vol.III; **46.** Xenopol A.D. Istoria Românilor din Dacia Traiană / Ed. III-lea. – București, 1927. – Vol.IV.